

Kestävä kilpailukyky

MATTI VIRTANEN

Nykyisen kilpailuvaltion retoriikka on kovaa, kirjoittaa Tampereen yliopiston kansleri Jorma Sipilä tässä YP:n numerossa, mutta käytäntö jää kuitenkin suhteellisen pehmeäksi. Jos Suomesta tehtäisiin tosissaan kilpailukykyvaltiota, täällä pitäisi luopua nykyisistä kahdesta paikalliskielestä, väestö kannattaisi keskittää kokonaan Etelä-Suomeen ja vaihtaa nykyinen liian koulutettu ja vaativa asujaimisto idästä ja etelästä tuleviin uusiin työntekijöihin:

”Luopuminen kielestä, maasta ja kansasta avaisi huikeat näköalat kilpailuvaltion tulevaisuuteen. Tästä näkökulmasta katsottuna eliitti ei ota edes puheeksi kilpailukyvyn maksimointia.”

Sipilän kärjistyksen pelkistää oivallisesti sen, mitä tavanomainen puhe kilpailukyvystä tarkoittaa: Suomessa toimivien, mutta globaaleilla markkinoilla toimivien suuryritysten lyhyen aikavälin voitontekomahdollisuuksia. Tästä näkökulmasta suomen ja ruotsin korvaaminen englannilla, väestön keskittäminen Kehä III:n eteläpuolelle ja suomalaisten vaihtaminen venäläisiin, puolalaisiin ja turkkilaisiin saattaisivat todella ”avata huikeat näköalat”.

On syytä erottaa kaksi erilaista kilpailukykyä: globaalien suuryritysten keskinäinen kilpailukyky ja *kansantalouksien* keskinäinen kilpailukyky. Viime syksynä sveitsiläinen World Economic Forum -säätio mittasi Suomen kolmatta kertaa maailman kilpailukykyisimmäksi maaksi, jälkimmäisessä mielessä. Tutkimus arvioi nimenomaan koko kansantalouden todennäköistä kasvukykyä seuraavien viiden vuoden aikana, ei suuryritysten todennäköistä voittomarginaalia samalla aikavälillä.

Tässä mittauksessa keulilla olivat Suomen lisäksi kaikki Pohjoismaat eli laajan hyvinvointivaltion yhteiskunnat. Selitys saattaa piillä siinä erottelussa, jonka Jorma Sipilä tekee. Myös kansantaloutta voidaan hoitaa lyhyen tai pitkän aikavälin tavoittein, jotka ovat useimmiten enemmän tai vähemmän ristiriidassa keskenään.

Mutta eivät aina ja välttämättä. Sipilän resepti on pyrkimys *kestävään* kansantalouden kilpailukykyyn. Sipilän analyysin valossa nimenomaan laajat hyvinvointivaltiot ovat parhaiten kyenneet vastaamaan globalisaation haasteeseen eli optimoimaan kansan ja (suur)yritysten lyhyen ja pitkän aikavälin pyrkimykset.

Suunnilleen vuosi sitten (YP 5/05) tällä palstalla siteerattiin Tampereen yliopiston professorin Matti Tuomalan artikkelia. Tuomala siteeraa Harvardin yliopiston taloustieteilijän Dani Rodrikin empiiristä tutkimustulosta, jonka mukaan talouden avoimuudella (mittattuna ulkomaan kaupan osuudella bkt:sta) ja julkisilla menoilla on keskinäinen riippuvuus: mitä avoimempi talous, sitä suurempi julkinen sektori. Koska avoin talous on haavoittuva, laaja julkinen sektori sosiaalivakuutuksena auttaa Rodrikin mukaan hallitsemaan avoimen talouden suuria ulkoisia riskejä. Tämä on tasan päinvastainen näkemys 1990-luvun talousopeille, joiden mukaan juuri avoimissa talouksissa korkea sosiaaliturvan taso olisi mahdoton säilyttää.

Jotta suuri osa kansantaloudesta voi suuntautua ulkomaan kauppaan, tarvitaan toisaalta paljon osaamista ja riskinottoa ja toisaalta kykyä kestää epäonnistumisia ja nopeita siirtymiä kansainvälisen kaupan sisällä; ne kun merkitsevät joskus jyrkkiäkin suhdanne-

vaihteluita: nopeita kasvukausia tai hiipumisia, äkillisiä fuusioita ja työvoiman supistuksia. Ilman vahvoja turvaverkkoja epävarmoilta aloilta tai riskiyrityksiltä katoaisi halukas työvoima.

Tuomala pitääkin hyvinvointivaltion keskeisenä vaikutuksena juuri tätä paradoksia: sen alttiutta riskinoton lisäämiseen. Rahapääoma kykenee helposti vähentämään riskiä hajauttamalla sijoituksiaan eri kohteisiin, mutta markkinat tarjoavat hyvin vähän mahdollisuuksia hajauttaa inhimillisen pääoman sijoituksia. Tuomala jatkaa:

”Tämän seurauksena yksityisten markkinoiden varassa eletessä korkean erikoistumisen tai työttömyysriskin aloille sijoitettaisiin inhimillistä pääomaa liian vähän. Koska inhimilliselle pääomalle ei ole pörssiä (onneksi, sanoisivat jotkut), tarvitaan muita keinoja rohkaisemaan hakeutumista edellä mainituille aloille. Yhden keinon tarjoaa laajennettu sosiaalivakuutus, hyvinvointivaltio.”

Laajan hyvinvointivaltion tarjoama kilpailukyky ei siis ehkä saa kaikkein röyhkeintä ja saalistushaluisinta pääomaa ryntäämään Suomeen tai muihin Pohjoismaihin. Vaikutus kulkee toisin päin. Turvallinen eli elämän riskejä tasaava ja toisaalta kaikille kehittymismahdollisuudet antava hyvinvointivaltio kannustaa kansalaisiaan kouluttautumaan, ottamaan riskejä, ponnistelemaan – ja toisaalta kestämaan elämän tuomia kolhuja ja sopeutumaan elämänkaareen väistämättä kuuluviin nousuihin ja laskuihin.

Laajan hyvinvointivaltion ansiosta Suomen ja muiden Pohjoismaiden kansantalouksilla on paljon kestäväää kilpailukykyä. Mutta ei kautta linjan – ja tästä Jorma Sipilä on huolissaan. Perheeseen ja erityisesti lastenhoitoon käytetään Pohjoismaissa suhteellisesti suuri meno-osuus. Sen sijaan vanhuuteen ja terveyteen kohdistuvissa menoissa Pohjoismaat eivät kuulu kärkiryhmään, ja Pohjoismaiden sisällä Suomessa terveysmenojen osuus sosiaalimenoista on huomattavan matala ja vanhushuollon menoissa kuulumme aivan eri sarjaan kuin Skandinavian maat.

Muiden Pohjoismaiden esimerkki osoittaa, ettei sairaiden ja vanhojen unohtaminen ole väistämätön uhraus kestävään kilpailukykyyn saavuttamiseksi. Sipilä huipentaa näin:

”Yhteiskunta on kokonaisuus, niin moniulotteinen kokonaisuus, että sen osasia on mahdotonta edes luetella. Mutta hyvin yksinkertaisesti sanottuna pohjoismaisten yhteiskuntien vetovoima on siinä, että ne toimivat hyvin, arkielämä sujuu. Ihmisiä ei kohdella jatkuvasti väärin eikä ihmisten tarvitse raivostua joutuessaan tekemisiin julkisten palvelujen kanssa eikä heitä jätetä yksin, kun läheiset ikääntyvät. Yhteisiin ongelmiin löytyy rationaalisia ratkaisuja, sitä pohjoismaisuus on. – Talouskasvun menestyjät tulevat ja menevät, mutta yhteiskunta, joka pyrkii määrätietoisesti tuottamaan ihmisille hyvää elämää, näyttää olevan pysyvä menestyjä.”

Yksi yhteinen ongelma on, miten nostaa samanaikaisesti sekä syntyvyyttä että naisten työllisyysastetta. Stakesin ryhmäpäällikkö Minna Salmi osoittaa tässä YP:n numerossa, ettei niiden(kään) välinen suhde välttämättä ole nollasummapeli. Rationaalinen eli optimointiin pyrkivä eli kestävä kilpailukyky mukainen ratkaisu on löydettävissä.